İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 42(1): 191–215

DOI: https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.1.0103
http://iusd.istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi

Başvuru: 26 Kasım 2021
Revizyon Talebi: 04 Aralık 2021
Son Revizyon: 02 Mart 2022
Kabul: 12 Mart 2022
Online Yayın: 30 Mart 2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ebedi Barış ve Askeri Sosyoloji İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

Sedat Doğan[1]

Öz

Modern düşünce adına bir kırılmayı temsil eden Immanuel Kant'ın eleştirel dönemindeki politik yazıları her zaman önemini korumuştur. Kant'ın *Ebedi Barış Üstüne Felsefi Deneme* adlı metni bu yazılardan biridir. On sekizinci yüzyılın başlarında belirgin hale gelen ebedi barış gündemi, Kant'ın bu metninden anlaşılan, yüzyılın sonunda hala gündemdeydi. Bunun nedeni Otuz Yıl Savaşları'nın ardından kurulan Westphalia düzeninin dinamosunun Avrupa içinde hüküm süren savaşlar olmasıdır. Dönemin hemen her düşünürü savaş ve barış üzerine kafa yormuş görünmektedir. Fakat özellikle on dokuzuncu yüzyılda kurulup kurumlaşmaya başlayan sosyoloji açısından savaş ve savaş dolayımıyla asker ve ordu konuları, barıştan daha kalıcı bir gündem olagelmiştir. Sosyolojinin toplumsal gerçekliği tasvir etme ve tespit edilen sorunları çözme yönündeki işlevi, toplumsal gerçekliğin bir parçası olarak gerçekleşmemiş bir barışı arızi bir konu haline getiriyordu. Disiplinin özerkliği ve barışın arızi konumu nedeniyle asker, ordu ve savaş konusundaki sosyolojik birikim zamanla savaş ve barışın felsefi teorisine yabancılaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı koşullarında çağdaş askeri sosyolojinin kurumlaşması ise klasik sosyolojideki birikimi bile ikincil hale getirmiştir. Bu gelişmelerin aksine, elinizdeki makale savaş ve barışın felsefi teorisi ile sosyolojik açıklaması arasında köklü bağlantılar bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Makalenin amacı, bu bağlantının bir örneği olarak, Kant'ın adı geçen metnindeki normatif önerilerin kendisine olgusal tespitlerin askeri sosyoloji perspektifinden incelenebileceğini göstermektir.
Anahtar Kelimeler: Kant • Ebedi Barış • Askeri Sosyoloji • Savaş • Politik Kriz

Examining the Relationship between Perpetual Peace and Military Sociology

Abstract

Immanuel Kant's political writings, which represent a philosophical revolution in the name of the modern world, have always remained important. Kant's *Perpetual Peace* is one of these writings. The agenda of perpetual peace, which became evident in the early eighteenth century, was still on the agenda at the end of the century, as is evident from this text of Kant. The reason for this is that the dynamo of the Westphalian order established after the Thirty Years' War was the wars that prevailed in Europe. Almost every thinker of the period seems to have pondered on war and peace. However, especially in terms of sociology, which was established and institutionalized in the nineteenth century, war have become a more permanent agenda than peace. The function of sociology in describing social reality and solving identified problems made an unrealized peace as a part of social reality an accidental issue. Due to the autonomy of the discipline and the accidental position of peace, sociological knowledge of the soldier, army and war has become alienated from the philosophical theory of war and peace over time. The institutionalization of contemporary military sociology in the conditions of the Second World War made even the accumulation in classical sociology secondary. Contrary to these developments, the present article is based on the assumption that there are deep-rooted links between the philosophical theory of peace and sociological explanation of war. The aim of the article, as an example of this connection, is to show that the factual determinations on which the normative proposals in Kant's aforementioned text are based can be examined from the perspective of military sociology.
Keywords: Kant • Perpetual Peace • Military Sociology • War • Political Crisis

1 **Sorumlu yazar:** Sedat Doğan (Dr. Öğr. Üyesi), Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Kayseri, Türkiye. Eposta: sedatdogan@erciyes.edu.tr ORCID:0000-0002-0095-7836
Atıf: Doğan, S. (2022). Ebedi barış ve askeri sosyoloji ilişkisi üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 42,* 191-215. https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.1.0103

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Summary

How can a connection be established between the philosophical theory of war and peace and its sociological explanations? For instance, one may pose the question, "Through which variables can a potential link be established between Kant's text on perpetual peace and the current literature on military sociology?" While Kant does have a philosophical essay on perpetual peace, he does not have a separate text on war; on the other hand, the current military psychology is considered the specific sociological discipline on military service, the military, and war in which peace is viewed as an incidental theme. Despite the relationships philosophy has with the social sciences in general and sociology in particular appear disconnected, some points of contact are still identifiable. This article is based on the assumption that significant direct and indirect connections are present apart from the limited points of contact, especially in the case of Kant.

Kant's critical philosophical project has evolved as a philosophical basis for legitimate science, secular morality, and perpetual peace, both nationally and internationally. Due to the political arena involving perpetual peace ultimately coming face to face with the historical world, however, this field can neither be characterized by moral principles not be the subject of scientific knowledge. Kant identified perpetual peace as a conceivable hope. Not only did European history witness events while Kant was alive that would show this hope to be practically impossible, some of Kant's contemporaries and disciples appeared more inclined to develop a theory of possible absolute warfare. This situation resulted in Kant's views on peace coming to a standstill as a frustrated utopia; in terms of the social sciences, the subject was stuck within the framework of political science and international relations. Historians are accepted from the sociological point of view to record individual wars in terms of what occurred, while philosophers explore the nature of war. In terms of sociology, war accordingly can first and foremost be explained or understood in terms of these individual events being social phenomena. In terms of our hypothesis, this scenario is a problematic distinction that was established in the 19th century.

In the conditions under which sociology emerged as an autonomous science, it possessed the claim of producing scientific knowledge about "that which is social" in the broadest sense. Since the first founding methodological studies of sociology, however, various sociological approaches have emerged in light of the nature of what is social and the conditions of knowledge, namely the issue of the object and meaning specific to sociology. The categories prominent in terms of the issue of object have perpetuated as social relations, social phenomena, social interactions, and social action. In terms of the issue of meaning, the basic distinction emerges between explanation and understanding. These similar alternatives that propel and govern a prospective research practice are clearly consistent with philosophical theories. In fact, the studies

that began under the conditions of World War II in Europe and America and gained momentum since the 1970s have added a detailed critique of the methodological issues in sociology to projects in regard to the general restructuring of the social sciences. However, no adaptation of these criticisms to military sociology has been observed nor the tendency of any study questioning the methodological foundations in military sociology. On the contrary, military sociology presents itself as a discipline that has emerged under the conditions of World War II.

The philosophical theories of war and peace within the self-presentation of military sociology clearly have not been able to find room within the discipline. Moreover, the assumption that archaic topics such as military service, the military, and war first came together in specific research within military sociology implicitly neglects classical sociology. In fact, military sociology has presented itself problematically as an autonomous discipline by seeking concrete, practical solutions regarding the issues within the US military since World War II. To accept the self-presentation of military sociology means to implicitly narrow sociology to the boundaries of specific research practices in accordance with American sociology. However, constructing a solid general framework for this discipline cannot be done by simply looking at military sociology studies, as the theoretical and social sources of the discipline are older. The closer one gets to these sources, the clearer the possible links become between the philosophical theories of peace and military sociology.

War is a relational notion that operates within a certain dynamic of change and continuity in terms of historical-social relations. The moment a war emerges within historical space, it cannot be positioned between the past and future by considering the war as a concrete object a researcher can hold or oppose with respect to its internal or external borders. For this reason, a given historical moment can by no means be characterized by a certain phenomenon with reference to an obligatory choice between a state of war and peace. However, current ideas have developed in the following directions: (i) historical warfare against an ahistorical ideal of peace, (ii) the historical incarnation of the ahistorical opposition of war and peace, and (iii) the historical dialectic and displacement between war and peace. The ahistorical category of these alternatives in moral and legal character also being essentially historical (i.e., the place of meaning being determined historically) shows the deep relationship among the three possibilities. Kant was the one to establish this relationship for the first time; this is because history as is known in Western thought parallels the relevant modernity, and Kant was the first to declare the original ahistorical context illegitimate by way of historically identifying the place meaning has in relation to the object of research. Thus, both sides of the historical and ahistorical (ideological) distinction in the social sciences are essentially based on a historical-relational ultimate basis in the sense of the "here and now." The result of Kant's attempt was the derivation of historical and

ahistorical categories from within what is historical contained in the logic of the sciences. The distinction between historical and ahistorical in sociology is seen between positivism and historicism in particular. However, this distinction is fictional, and the prevalent ahistorical category is actually ideological. Namely, this distinction is primarily embedded in a limited historical context through America during and after World War II in terms of contemporary military sociology.

The purpose of this article is to attempt to answer the research question using Kant's text *Perpetual Peace*. The article first points out the opening of the basic connection between philosophical theory and sociological explanation in general and then the interrelationship between the philosophical theory of perpetual peace and social analysis in particular. As a result, the searches for solutions to the highly diversified concrete, practical problems of military sociology have been conducted over a deep structure composed of theoretical and social sources, and this structure is problematic from a metatheoretical point of view.

Savaş ve barışın felsefi teorisi ile sosyolojik açıklaması arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir? Soru, örneğin, Kant'ın ebedi barış metni ile mevcut askeri sosyoloji literatürü arasında olası bir bağlantı hangi değişkenler aracılığıyla kurulabilir şeklinde açılabilir. Kant'ın ebedi barış üzerine felsefi bir denemesi bulunurken savaş üzerine müstakil bir metni yoktur; cari askeri sosyoloji ise askerin, ordunun ve savaşın özgül sosyolojik disiplini olarak düşünülür ve bu disiplinde barış arızi bir tema olarak görülür.[1] Felsefe ile genelde sosyal bilimler özelde sosyoloji arasındaki ilişkiler kopuk görünse de yine de bazı temas noktaları tespit edilebilir. Fakat sosyal bilimlerde konu özelleştikçe sınırlar netleşir ve sosyal bilim disiplinleri özgül alanına çekilir görünmektedir.[2] Bu durumda temas dolaylı olarak kurulur ki özellikle askeri sosyoloji söz konusu olduğunda temasın felsefi teorilerin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerce alımlanması üzerinden dolayımlandığı görülür.[3] Bu makale özellikle de Kant söz konusu olduğunda, doğrudan ve dolaylı önemli bağlantıların bulunduğu varsayımına dayanmaktadır.

Kant'ın eleştirel felsefi projesi; meşru bilim, seküler ahlak ve gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte ebedi barış yönünde felsefi bir temellendirme olarak gelişmiştir. Fakat ebedi barışı içeren politik alan, nihai kertede tarihsel dünyaya karşılık geldiğinden, bu alan ne ahlak ilkeleriyle karakterize edilebilir ne de bilimsel bilginin konusudur. Kant uluslararası ebedi barışın düşünülebilir bir umut olarak belirler. Avrupa tarihi henüz Kant yaşarken bu umudun gerçekleşmesinin neredeyse olanaksız olduğunu gösterecek olaylara sahne olmakla kalmadı, Kant'ın bazı çağdaşları ve öğrencisi konumundaki düşünürler olası bir mutlak savaş teorisi geliştirmeye daha eğilimli görünüyordu. Bu durum Kant'ın barış konusundaki görüşlerinin hüsrana uğramış bir ütopya olarak askıya alınması sonucunu doğurmuş, sosyal bilimler açısından konu siyaset bilimi ile uluslararası ilişkiler çerçevesine sıkışmıştır. Bu koşullar aynı zamanda sosyolojinin isim, metodoloji ve ilk teoriler düzeyinde kuruluşuna tekabül eder. Sosyoloji cephesinden bakıldığında, tarihçilerin tekil savaşları olan-biten açısından kaydettiği, felsefecilerin ise savaşın doğasını araştırdığı kabul edilir. Buna göre sosyoloji açısından savaş, her şeyden önce, söz konusu tekil olayların toplumsal olgular olması bakımından açıklanabilir veya anlaşılabilir. Varsayımımız açısından bu senaryo on dokuzuncu yüzyılda yerleşmiş sorunlu bir ayrımdır.

Sosyoloji özerk bir bilim olarak ortaya çıktığı koşullarda en geniş anlamda "toplumsal olan" hakkında bilimsel bilgi üretme iddiasına sahip olmuştur. Fakat sosyolojinin ilk

1 Gerçi klasik sosyolojide bu yönde fikirler bulunur. Comte'un insanlık tarihi veya uygarlık tarihi perspektifinden bakıldığında askerlik ve savaş uygarlığın bilinen en eski yaşam tarzına aittir ve ilerleme sürecinde ortadan kalkacaktır (Caforio, 2017b, s. 8). Çağdaş askeri sosyolojideki barış teması ise esasa ilişkin olmayıp koşullarla ilgilidir. Örnekler için bkz. (Moskos, 1992; Shaw, 1991).

2 Sosyolojinin özgül alanına çekilmesi, metateori tartışması olarak yürütülmüştür. Örnek için bkz. (Ritzer, 2001).

3 Askeri sosyoloji literatüründe Kant genellikle adı geçen iki disiplin üzerinden Hobbes, Clausewitz, Hegel veya Schmitt ile karşılıklı konumlandırılır. Örnek ve eleştiri için bkz. (Karaosmanoğlu, 2007).

kurucu metodolojik çalışmalardan itibaren, toplumsal olanın mahiyeti ve bilgi koşulları, yani sosyolojiye özgü nesne ve anlam sorunu eşliğinde farklı sosyolojik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Nesne sorunu açısından öne çıkan kategoriler "toplumsal ilişki", "toplumsal olgu", "toplumsal etkileşim" ve "toplumsal eylem" olagelmiştir. Anlam sorunu açısından temel ayrım ise "açıklama" ile "anlama" arasında ortaya çıkmıştır.[4] Olası bir araştırma pratiğini sevk ve idare eden bu benzeri alternatifler muhtelif felsefi teorilerle tutarlıdır.[5] Gerçekten de Avrupa ve Amerika'da İkinci Dünya Savaşı koşullarında başlayan ve 1970'lerden bu yana ivme kazanarak devam eden çalışmalar, sosyolojideki metodolojik sorunların ayrıntılı bir eleştirisini genel olarak sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması yönünde projelere eklemlemiştir.[6] Fakat ne bu eleştirilerin askeri sosyolojiye uyarlanması ne de askeri sosyoloji özelinde metodolojik temelleri sorgulayan bir çalışma eğilimi gözlemlenememektedir. Aksine askeri sosyoloji kendisini İkinci Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkmış bir disiplin olarak sunar.[7]

Askeri sosyolojinin benlik sunumu içerisinde savaş ve barışın felsefi teorilerine disiplin bünyesinde yer bulunamayacağı açıktır. Dahası asker, ordu ve savaş gibi kadim konuların ilk defa askeri sosyoloji bünyesinde özgül araştırma alanına kavuştuğu varsayımı zımnen klasik sosyolojiyi de ihmal eder. Gerçekten de askeri sosyoloji kendisini, sorunlu bir şekilde, İkinci Dünya Savaşı itibarıyla Amerikan ordusu bünyesindeki sorunlara yönelik somut-pratik çözüm arayışlarıyla özerkleşmiş bir disiplin olarak sunar (Başpınar, 2012).[8] Askeri sosyolojinin benlik sunumunu kabul etmek, zımnen sosyolojiyi Amerikan sosyolojisiyle uyumlu belirli araştırma pratiklerinin sınırlarına daraltmak anlamına gelir. Oysa sırf çağdaş askeri sosyoloji çalışmalarına bakarak bu disiplin için sağlam ve genel bir çerçeve inşa etmek mümkün değildir; çünkü disiplinin teorik kaynakları ve toplumsal kaynakları daha eskidir (Caforio, 2017, s. 7).[9] Bu kaynaklara yaklaştıkça barış konusundaki felsefi teoriler ile askeri sosyoloji arasındaki olası bağlantılar netleştirilebilir.

4 Askeri sosyolojide kurumsal eksende açıklama ve modelleri konu alan bir çalışma için bkz. (Nuciari, 2017).

5 Durkheim, Simmel ve Weber ile ilgili önceki çalışmalarımıza bakılabilir.

6 Örnekler ve tartışmanın güzergâhı için bkz. (GulbenkianKomisyonu, 1996; Layder, 2006).

7 Askeri sosyolojinin başlangıcı 1949 tarihinde Samuel A. Stouffer başkanlığında yapılan ve Amerikan ordusundaki uyum, motivasyon, liderlik ve iletişim gibi toplumsal karakterli sorunların tespiti ve çözümüne ayarlanmış olan *Amerikan Soldier* başlıklı alan araştırması olarak kabul edilir (Başpınar, 2010, s. 11). Disiplinin özerk kuruluşu açısından teorik nitelikteki çalışmalar, Huntington ve Janowitz tarafından üretilen ve yine Amerikan Okulu bünyesinde dikkate alınan eserlerle ilişkilendirilir (Caforio, 2017).

8 İlk çalışmalar, "sosyolojinin gerçek hayatta arzu edilen sonuçlara ulaşmada faydalı 'sosyal teknolojiler' üretebilme gücünün olduğunu ve tam anlamıyla işlevsel bir bilim olarak kabul edildiğini açıkça göstermektedir" (Caforio, 2017, s. 14).

9 Askeri sosyolojinin üç temel kaynağı; Napoleon sonrasında başlayıp on dokuzuncu yüzyılda şekillenen ordu ve savaş doktrini, kurucu sosyologların toplumla ilişkisi çerçevesinde ordu ve savaş konusu ele alıp konumlandırma tarzları, sosyoloji dışı disiplinlerin ordu ve savaş konusundaki çözümlemeleridir (Başpınar, 2010, s. 281).

Bu bağlantıları göstermenin iki farklı yolundan biri askeri sosyoloji üzerine metateorik bir inceleme, ikincisi ise felsefi teorileri besleyen toplumsal analiz üzerine keşifsel bir incelemedir. Metateorik inceleme kolaylıkla sınırlandırılamayacağından bu makalenin sınırlı aşacaktır, bu nedenle bu makalede ikinci yol tercih edilmiştir. Dolayısıyla elinizdeki makalenin amacı, araştırma sorusunu, Kant'ın *Ebedi Barış Üstüne Felsefi Deneme* isimli metni aracılığıyla yanıtlamaya çalışmaktır. Birinci bölümde genel olarak felsefi teori ile sosyolojik açıklama arasındaki temel bağlantıları açmaya, ikinci bölümde Kant'ın felsefi projesini Avrupa'daki krizle ilişkilendirmeye ve son bölümde özel olarak ebedi barışın felsefi teorisi ile ilişkilendiği toplumsal analiz arasındaki karşılıklı ilişkiye işaret etmeye çalışacağız.

Kavramsal-Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde varsayılan bağlantıların gösterilebilmesi amacıyla kavramsal-kuramsal bir çerçeve çizilecek, bu çerçeve Kant'ın felsefi projesi ile sosyoloji arasındaki ilişkiye özelleştirilecektir. Aşağıdaki pasajlarda işaret edilen bazı bağlantılar şöyle ifade edilebilir: (i) Söylem (kurucu tanımlamalar bağlamı), (ii) toplumsal gerçeklik (kavrayış ve davranış düzeni olarak tarihsel dünya), (iii) kavrayış modeli (paradigma), (iv) metodoloji (özgül araştırma nesnesi ve bu nesnenin bilgisi), (v) araştırma pratikleri (kuramsal çerçeveler ile araştırma yöntem ve teknikleri).

Dünya kavramı, tarihsel bir mekânda varlık kazanan ve ilişkisel bir düzen ifade eden toplumsal gerçeklik anlamında kullanılmaktadır.[10] Farklı dünyaları birbirinden ayırt eden veya benzeştiren en köklü değişken, toplumsal gerçekliğin kuruluşunu çerçeveleyen söylemdir. Bu açıdan söylem, nesne ve anlam hakkındaki kurucu tanımlamalar bağlamını ifade eder. Böylelikle yalnızca teorilerin değil, paradigmanın da zemininde yer alan dilsel bir bağlama işaret eder –ki bu durum bilim felsefesi ve bilim sosyolojisinin gözden kaçırdığı noktadır. Dolayısıyla muhtelif bilimsel disiplinlerin özerk kuruluşları, nesne ve anlam sorunlarının açık veya örtük yanıtlarıyla kaimdir. Bu iki sorun alanına karşılık gelen araştırma pratiği metodolojidir.

Modern dünyanın ortaya çıkışına ilişkin tarihsel ve sosyolojik açıklamaların uzlaştığı argümanlara bakılırsa ilgili söylem "şimdi ve burada" ifadesiyle karakterize edilebilir. Bu demektir ki modernlik açısından nesne ve anlam sorunlarına bir çözüm içeren herhangi bir metodolojinin esası, "şimdi ve burada olma" bağıntısını sağlamayan her türden kendilik fikrinin, dolayısıyla tarih-dışı bağlamın iptalidir. Yani nesne ve anlam kavrayışını belirleyen kurucu tanımlamalar kendisine tarihsel-ilişkisel bir zemin tayin etmiştir. Bununla birlikte, matematiksel-mantık gibi doğal olmayan bir dizge hariç, kendisi aracılığıyla bilim yapılan yaygın doğal diller, kendiliklerin varsayıldığı bir

10 Özellikle sosyal bilimlerin kendisini doğa bilimlerinden ayrıştırma çabaları içinde Batı düşüncesinde dünya kavramının bu anlamı keşfedilmiştir –ki en bilinen kullanımı Dilthey-Heidegger hattındaki düşünürlerdedir.

mantık içermektedir.[11] Bu nedenle modern dünyanın, dolayısıyla modern kavrayış düzeninin hususiyeti gereği, tarihsel-ilişkisel bir zemine indirgenen nesne ve anlam kavrayışı, metodoloji marifetiyle, tarihsel olanın kendi içinde ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Özel bir disiplinin kendisini kapalı bir dizge olarak sunma çabası ise dizgeye dışsal kurucu unsur nedeniyle söz konusu kendiliği, dolayısıyla tarihsel olanın içsel bölünmesini destekler.

Asli tarih-dışı bağlam geride bırakılmış olmasına rağmen bu bölünme sonucunda tarihsel olanın içinden yapay bir şekilde "tarihsel" ve "tarih-dışı" ayrımı türetilmiştir –ki söylendiği gibi bu dil ve düşünme ile mütekabil dizgelerin kaderidir.[12] Sosyal bilimlerin kuruluşundan bu yana, asli tarih-dışı bağlamın gayrimeşru kabul edildiği bir zeminde, metodoloji tartışması tarihsel ve tarih-dışı arasındaki karşıtlıkla sürmektedir. Bu karşıtlığın temayüz ettiği en bilinen ayrım pozitivizm-tarihselcilik veya daha geniş anlamda natüralizm-hümanizm ayrımdır ki epistemoloji bakımından açıklama-anlama ayrımı olarak süregelmiştir (Benton & Craib, 2008). Konumuz açısından, özellikle sosyoloji bünyesinde alan araştırmalarının disiplini baskı altına almış olduğu bilinmektedir. Çizilen kavramsal-kuramsal arka plana göre, bu ve benzeri ayrımlar ile bu ayrımı aşma yönünde beliren ara seçenekler, nesne ve anlam kavrayışlarının tarihsel-ilişkisel olması bakımından aynı söylemin tezahürleridir. Bu arka plan aynı zamanda teori-pratik (kuramsal çalışma ve alan araştırması) arasında sorunlu bir ayrımı da gündeme getirir.[13]

Asli tarih-dışı bağlamın iptali, modern bilim söylemi açısından, felsefenin bir tür bilim felsefesine indirgenmesiyle sonuçlanmıştır; çünkü bizim tarafımızdan keşfedilmeyi bekleyen bir kendindeliğin yokluğunda, tarihsel-ilişkisel tezahürler muhtelif açılardan farklı bilimlerin özgül konuları haline geldiğinde felsefe geleneksel rolünü sürdüremez. Süreç içinde her bir disiplin de zamanla bir noktada yoğunlaşan tartışmalara dayanarak özgül nesne alanını ve araştırma pratiğini özelleştiren alt disiplinlere ayrışmıştır. Bu süreçlerin sonucu, tarihsel olanın kendi içinde uzlaşmaz gözüken iki farklı kategoriye bölünmesinde olduğu gibi, sosyal bilimler ile felsefenin, alan araştırmasıyla kuramın ve nihayet alt disiplinlerle bağlı bulundukları disiplinlerin birbirine yabancılaşması olmuştur. Askeri sosyolojinin yalnızca bu bağlantı noktalarına

11 Dilin ve düşüncenin yanlış yapılaşması, Kant'tan bugüne gündemdedir. Kendisini bütünüyle bu anlayış üzerine kuran felsefi akımlardan başka sosyolojide de Comte'tan Elias'a pek çok sosyologda bu anlayışın izi sürülebilir (Öner, 2011; Elias, 2016). Bu anlayışlar farklı tarzlarda kendindelik ve dolayısıyla tarih-dışı bağlamın sorunlu olduğunu düşünür; örneğin Elias için sorun dilin tözü bir biçimde yapılaşmış olmasıdır.

12 Dizge dışı kurucu unsur ihdası bir mantık sorunu olarak algılanabilir. Ayrıntılar için bkz. (Özlem, 2004).

13 Bourdieu, Kant'ın "kavramsız görü kör, görüşüz kavram boş" önermesini, bu tartışma bağlamında "teorisiz saha kör, sahasız teori boş" önermesiyle güncelleştirmek suretiyle özgün metodolojisini geliştirmiştir (Bourdieu & Wacquant, 2003). Bu aynı zamanda Bourdieu ile benzer çabalar içindeki çağdaş sosyologların burada çizdiğimiz kavramsal-kuramsal çerçeveye aşinalığını gösterir ki yine Bourdieu'nün *Ayrım*'ı Kant atıflarıyla felsefe ile sosyoloji bağlantıları için önemli bir kitaptır.

değil, klasik sosyolojiye de görece yabancılaştığı[14] ve nihayet benlik sunumundan ve yaygın araştırma pratiğinden izlenebileceği gibi kapalı bir dizgeymiş gibi temayüz ettiği söylenebilir. Aşağıdaki bölümde kendindelik ve asli-tarih bağlamın iptaliyle ilgili bu arka planın Batı düşüncesi içinde ilk defa Kant tarafından temellendirildiği ve düşünme alanlarına genişletildiğine işaret edilecektir.

Avrupa ve Kant ya da Üç Kriz ve Üç Kritik

Kant, kendi projesini Kopernik Devrimi ile benzeştirmesinden anlaşılabileceği gibi, nesne ve anlam sorunlarının tarihsel-ilişkisel bir bağlama irca edilmesi gerektiğini kesin bir şekilde temellendiren kişidir. Proje, Avrupa tarihindeki üç büyük krize karşı üç büyük kritik tarafından temsil edilir: Bilim, ahlak, politika alanlarındaki krize karşılık sırasıyla *Saf Aklın Eleştirisi, Pratik Aklın Eleştirisi* ve *Yargı Gücünün Eleştirisi*. Kant söz konusu krizlerle ilişkili üç temel soruyla uğraşır: Neyi bilebilirim ne yapmalıyım ve ne umabilirim? Amacı bu sorulardan hareketle "insan nedir?" sorusuna modern dünya adına kapsamlı bir yanıt vermek ve bu yanıtı tüm açılımlarıyla felsefi olarak temellendirmektir (Kant, 1993).

Bilimsel kriz açısından rasyonalizm ile ampirizm arasında basit bir sentez yerine bakış açısında devrim önerir. Kant'a göre bilme uzay-zamana tabi ilişkisel bir tarzda biçimlenir ve bilginin konusu olan her şey zamansal olduğundan ilişkiselliğin zamansal özelleşmeleri "töz", "etkileşim" ya da "nedensellik" şeklinde tezahür eder (Kant, 1993). Yani kendinde varlık anlamında töz yerine bir ilişki tarzı olarak töz fikri geçmiştir; elbette bu durumda tarihsel-ilişkisel bağlam esas olacaktır. Bu durumda özgül mekânı tarih olan politik dünyanın nesnel/evrensel ahlaki eylem kodları açısından nasıl düşünüleceği temellendirilmelidir.[15] Ahlaki kriz açısından bakıldığında Kant insanı bilim, ahlak ve politika dolayımıyla çok yönlü bir varlık olarak ele almak istemesine rağmen tevarüs ettiği literatürdeki yanıtlar tek boyutludur ve düalist bir çerçeveye sıkışmıştır (Kant, 2007, s. 45). Tek boyutluluk insanın farklı yönlerinin teoloji, bilim veya reel politik perspektifi içinde eritilmesiyle; düalizm ise insan doğasına ilişkin iyi-kötü varsayımlarıyla ilgilidir. Bu varsayımların aynı zamanda savaşın ve barışın doğasına ilişkin fikirlere eklemlenmiş olması ise durumun vahametini gösterir. Oysa insan, doğası gereği iyi veya kötü değildir, aksine iyi veya kötü ilkelerin kabulünün bilgiye gelmez ilk sebebini barındırır. Kant insanın doğasındaki iyiye yönelik aslî zemini (fıtrat), üç unsurdan oluşan hiyerarşik bir yapı olarak sunar (Kant,

14 Örneğin mikro sosyolojik olmayan yaklaşımlara yabancılaşma disiplinin Amerika'daki doğuşuna koşuttur. Askeri sosyolojinin özerk doğum yerinin Amerika olması, ülkenin dünya siyasetindeki etkinliğiyle alakalıdır ve disiplinin kuramsal çözümleme araçları ve yöntemi Amerikan tipi sosyolojiye uygun olarak gelişmiştir: (i) Nicel analiz, (ii) psikolojiye yakınlık, (iii) toplumsal sorun odaklılık, (iv) kamusal-sivil fonlama (Başpınar, 2012, s. 282).

15 Yani kendindelik ve asli tarih-dışı bağlamın yokluğunda, her durumda tarihsel bir mekânda tezahür eden toplumsal-politik dünya için temel sabitelerin ne olduğu sorunu ortaya çıkmıştır. Örneğin Comte ve Durkheim'ın insanlık dini ve seküler ahlaki çimento arayışı bu sorunla doğrudan ilgilidir (Öner, 2011).

2007, s. 51): *Hayvansal yapı*, *kişilik yapısı* ve *insani yapı*. Ahlaki kriz açısından Kant'ın çözümü, insanın kişilik yapısıyla ilgilidir: (i) Kişilik yapısının zemini aklın pratik işleyişi olduğundan bu alanda bilime el çektirilmelidir, (ii) hayvansal yapıdan farklı bir yön söz konusu olduğundan insanın doğal çıkarları devre dışı bırakılmalıdır, (iii) insani yapıdan farklı bir yön söz konusu olduğundan iyi-kötü kataloglarıyla temayüz eden teolojik veya politik reçeteler devre dışı bırakılmalıdır (Kant, 1999).

Kant'ın tevarüs ettiği haliyle politik krize işaret eden soru ise şudur: Doğa ve toplum içinde özgürlük mümkün müdür? Nitekim modern bilimsel söylemde bireyi kuşatan doğanın ve toplumun onun üzerinde zorlayıcı güç uyguladığı kabul edilir. Bu soru, doğal ve toplumsal gerçekliğin muhtelif yönlerine itibarla zenginleştiğinden, her zaman düşünce tarihinin en renkli konularını içeren tartışmalara sahne olmuştur. Descartes'tan Leibniz ve Spinoza'ya, Hobbes ile Locke'dan Rousseau'ya değin hemen her düşünür bir şekilde bu soruyla ilgilenmiş ve teoloji, politika, ahlak psikolojisi, teorik biyoloji ve hatta estetik dolayımıyla soruya muhtelif yanıtlar vermişlerdir. Fakat bu yanıtlar istisnasız bir şekilde Avrupa tarihindeki süreklilik-değişim dinamikleri içinde şekillenmiştir ve değişimin dinamosu savaştır. Bilimden ayrıştırılan ahlak alanında "Yapmalısın!" buyruğu işitilebilir hale gelmiş ve ahlakîliğin metafizik temellendirmesi verilmiştir. Fakat bu seslenişin anlamlı olabilmesi için insanın "yapabilir" olması gerekir. Oysaki özgürlüğün açtığı kaotik eylem olanağı içinde insanın "yapabilir" olma durumu, bilimsel bilginin konusu değildir. İşte üçüncü kritik bu bağlamın temellendirilmesini, takip eden tarih, din, hukuk ve politika yazıları ise açımlanmasını konu edinir.

Üçüncü kritik, yargı gücünün sağaltılmasıyla uğraşır. Yargı gücü, özeli genel altında düşünmemizi mümkün kılan yeti, bizatihi düşünme yetisidir. Bu yeti teorik akılda olgusal, saf pratik akılda ise normatif açıdan özeli genel bir yasa altında düşünmemizi sağlar: Doğa yasası ve ahlak yasası. İşte Kant'ın tarihsel dünyaya ilişkin bakış açısında devrim yaptığı yer burasıdır; politik kriz elimizdeki herhangi bir yasa olmaksızın yargı yetisinin özel bir çalışma tarzının keşfiyle çözümlenir. Yargı gücü, bir olgu ya da olay ile ilgili olarak özeli genelin altında düşünme yetisidir ve genelin verili olduğu durumda *belirleyici*, verili olmadığı durumda ise *düşünümsel*dir (Kant, 2016, s. 23). Yani biz özel bir olgu ya da olayla karşılaştığımızda onu, kendisi altında düşünebileceğimiz genel bir kavrama sahipsek düşünmemiz aslında bir tür kümeleme işlemi icra eder. Fakat elimizde böyle bir genel kavram olmadığında, kümeleme işlemi bilindik tarzda gerçekleşmez. Toplumsal gerçeklik de özgür insanın eylemleri *aracılığıyla* varlığa gelen tarihsel bir dünya olarak tekillik arz ettiğinden genel bir yasa altında kavranamaz.

Şu hâlde, tarihsel dünyayı; "şimdi ve burada", "biz", "umut" ettiğimiz "dünya" idesi altında "inşa" edebiliriz. Kant bazı yerlerde bu inşanın ampirik açıdan bilme isteğimizi tatmin edecek malzemeyle tahkim edilebileceğini söyler; ama bu *a priori*

zemin kesinlikle oradan türetilemez. Bu demektir ki ebedi barış, bir yönüyle, yapılaşmış bir dil ve düşünme alışkanlığının yerine yenisinin geçirilmesine ilişkin kolektif bir süreçtir. Nitekim yargı gücü bağlamında şu üç düşünme ilkesi belirlenebilir: Kendi için (önyargısız) düşünmek, başka herkes için (genişletilmiş) düşünmek ve her zaman tutarlı düşünmek (Kant, 2016, s. 109). Yani mevcut politik kriz içinde, bilimin ve ahlakın doğrudan rehberliği olmadığına göre "Neyi umut edebilirim?" sorusunun yanıtı, her ne kadar herkes kullanmaya yatkın ve hevesli olmasa da akıl sahibi varlıkların düşünme yetisine bağlanmıştır. Gerçi "aklını kullanma cesareti göster!" mealindeki Aydınlanmacı otonomi çağrısı da doğanın planın uyarınca bireysel failliği aşan toplumsal ve tarihsel bir sürece vurgu yapar (Wood, 2009, s. 35).

Bu bakış açısı, aynı zamanda, sosyolojideki muhtelif tasnif ve yorumlamaları mümkün kılan en sofistike yöntemlerden birinin temelini teşkil edecek olan "ideal tip" yaklaşımının, ilk defa temellendirilmesi anlamına gelir. İlerleme idesi altında düşünülebilecek olan bu plan, aydınlanma çağından aydınlanmış bir çağa geçiştir: Konumuza itibarla söylersek, doğa, insanın ahlak ile yaşam arasında uyumlu bir kültürü bizzat insanın kurmasını ve zaferin hukuk alanında olmasını ister. Öyle ki Kant eleştirel felsefi projesini klasik metafizikçilere karşı savaş metaforu altında geliştirebileceği halde, onları bu yanılsamaya sürükleyen zihinsel yetilerin yargılandığı bir mahkeme metaforuyla sunar (Geier, 2018). Doğanın bilinemediği halde düşünülebilir olan planı, insan türü açısından kültürün gelişimidir; doğamız ile ahlakîliğimizin, mutluluğumuz ile erdemliliğimizin birleşmesidir.[16]

Kant meseleyi "toplum dışı toplumsallık" kavramıyla açar; buna göre insan; "toplum dışı" yönüyle kendi eylem ilkelerine göre eylerken, "toplumsal" olan yönüyle bir tür belirlenim içindedir. Doğanın varsayılabilecek planı gereği, bu iki doğa arasındaki mücadelede biriken tüm yetenekler, tür olarak insanlığın gelişimiyle sonuçlanır. Yani savaşsız bir dünyaya atıfla dile getirilen uluslararası ebedi barış, yargı gücü açısından savaştan bağımsız bir dünya hali olarak düşünülemez. Kant bu argümanları geliştirirken bütünüyle Avrupa'nın yakın tarihinde yaşananlara ilişkin toplumsal analizler bulunur. Yani denemede dile gelen normatif argümantasyon, denemede dile gelmeyen olgusal tespitlerle iç içe geçmiştir. Olgusal tespitler genellikle memnuniyet verici değildir, fakat Kant önerdiği yeni bakış açısıyla, olan biteni farklı bir şekilde yorumlamıştır. [17]

Politik Kriz ve Ebedi Barış

Ebedi barış tüm insanlara mı hitap eder, savaş heveslisi yöneticilere mi, yoksa bu tatlı rüyaya tutulmuş filozoflara mı? Kant'ın denemenin ilk cümlesinde sorduğu bu soru, felsefecilerle ilgili yaygın bir algıyı ifade eder. Algıya bugün de pek yabancı sayılmayız; ironik ifadelerine bakılırsa, filozofların devlet meseleleri hakkındaki

16 Kant'ın bu fikirleri işlediği başka bir metni için bkz. (Kant, 2014).

17 Kant'ın Fransız Devrimi'ne bakışı konusunda bir yorum için bkz. (Arendt, 2005).

teorileri "devlete en küçük bir zarar vermekten aciz, boş fikirli ukalaların" (Kant, 1960, s. 7) sözleri olarak algılanmaktadır. Şu hâlde en azından bu algıya sahip olanların kendi kendileriyle çelişmemeleri için bu denemeden korkmalarına gerek yoktur. Yerleşik algıya atıfla fikirlerinin sorumluluğunu üstlenmek istemese de denemesinde görülebileceği gibi ayakları yere gayet sağlam basar.

Kant tatlı bir ebedi barış rüyası gördüğünü düşünmemektedir. Aksine politik krize ilişkin belirli bir açıklamalar seti geliştirmiştir –ki bunlar özgün yöntemi gereği aslında bir tür metateorik ayraç veya bir test prosedürüdür. Denemenin girişindeki ifadeler açısından konu, politika-bilim ilişkisiyle başlamış görünüyor. Mevcut politik duruma bakılırsa ebedi barışın yurdu mezarlıklardır; çünkü ebedi barış çağrısının kendisine yönelebileceği insanlar tembellik ve korkuyla iradelerini yöneticilerine emanet etmiştir (Kant, 2014), yöneticilerin ise devlet meselelerinde tıp, ilahiyat ve hukuk karşısında felsefeye kulak vermek gibi bir niyetleri yok gibidir.[18] Şu halde, en azından ulusal ölçekte bir düzen tesis edilmiş görünür, fakat uluslararası ebedi barış gündemi ne yenidir ne de salt felsefidir.

Denemenin yazımı açısından hepsi de doğru olan muhtelif gerekçeler öne sürülebilir. Güncel gerekçe II. Friedrich Wilhelm'in 1795 Mart'ında Birinci Koalisyon Savaşı'ndan çekilmesi ve akabinde Prusya ile Fransa arasında imzalanan Basel Barış Antlaşması olarak gösterilir (Kuehn, 2017, s. 390; Geier, 2018, s. 269). Fakat her durumda Kant'ın en azından yüzyılın başlarından beri süregelen ve Prusya kralının da katıldığı canlı bir tartışmaya dâhil olduğu açıktır –ki Kant'ın özellikle gençlik döneminde yakın takipçisi olduğu Leibniz'in Almanca konuşan halklar lehine bir takım felsefi-politik projelere imza attığı bilinmektedir.[19] 1713'teki Utrecht Barış Konferansı'nda Fransa delegasyonu bünyesinde yer alan reformist düşünürlerden Abbe de Saint Pierre Avrupa'da ebedi barış üzerine yazmış ve 1782'de Rousseau bu eser üzerine yaptığı çalışmada kendi önerisini temellendirmiştir (Çınar, 2017). Saint Pierre'in argümanı, Avrupalı liderlerin, çıkarlarının barış ortamında daha iyi korunacağına ilişkin rasyonel bir karara erişmek suretiyle Avrupa'da bir tür birlik tesis edebileceği yönündedir. Rousseau'nun egemenliğin doğasına ilişkin fikirlerinin Hobbes'un fikirleriyle benzerliği, onu Saint Pierre'in önerisini, uluslararası toplumun genel iradesinin mutlak gücüyle garanti almak gerektiği sonucuna götürür. Fakat Rousseau için uluslar üstü bir egemen gücün varlığı, devletler arasındaki savaştan daha tehlikeli olabilir. Kant için Saint Pierre'in aksine çıkara dayalı bir ebedi barış düşüncesi ebedi barış fikrine aykırı olurdu, fakat Rousseau'nun aksine ebedi barışın uluslar üstü bir mutlak egemen güç gerektirdiğini düşünmek zorunda da değiliz.

18 Kant bu meseleyi fakültelerin çatışması yönünde önemli bir gündem olarak da önüne almıştır (Kant, 1979).

19 Leibniz bir yandan Avrupa'da iki büyük mezhep arasında birlik kurmaya yönelmiş, diğer yandan güçlenen Fransa'yı Osmanlı'ya karşı kışkırtmak suretiyle komşusu durumunda bulunan Alman halkların rahatlamasına çalışmıştır (Hentch, 1996; Hazard, 1981).

Kant'ın denemesi iki bölüm ve eklerden oluşur: (i) Devletler arasında ebedi barışın ön maddeleri, (ii) ebedi barışın nihai maddeleri ve (iii) üç ek. Ebedi barışın altı ön maddesi söz konusudur ve bunlar devletlerin riayet etmesi bakımından yasaklayıcı kanunlardır. Bazıları derhal uygulanması gereken bükülmez kanunlar iken, bazıları vazediliş amacına halel getirilmeksizin koşullara itibarla yoruma ve ertelemeye açıktır. Bu maddeler arasındaki farklara bakıldığında bile, örneğin daimi orduların dağıtılması, Kant'ın devlete karşı sorumluluk hisseden bir vatandaş olarak durum analizine dayalı konuştuğu fark edilebilir. Nihai maddeler, ulusal ölçekte kamu hukuku, uluslararası ölçekte devletler hukuku ve dünya ölçeğinde dünya vatandaşlığı hukuku açısından üç madde içerir. Ekler ise sırasıyla ebedi barışın teminatı, ebedi barışın gizli maddesi ve ahlak ile politika arasındaki çatışma ve uyumu konu edinir.

Derhal koduyla gündeme gelen birinci ön madde şudur: "İçinde gizlenmiş yeni bir harp vesilesi bulunan hiçbir antlaşma bir barış antlaşması sayılamaz" (Kant, 1960, s. 9). Kant'a göre ateşkes, tarafların bir sebeple ileride ortaya çıkması muhtemel ilk fırsatta ara verdikleri iddialarını sürdürmek üzere kötü niyetle savaşa ara vermesidir ki bu yönetici onuruna yakışmaz. Kant bu argümanın, reel politikayı yönlendiren temel ilkeler açısından skolâstik sayılacağının farkındadır; çünkü bu ilkelere göre devletin gerçek zaferi mutlak güç uğruna her yola başvurmaktır. Machiavellici geleneğe gönderme yapan bu maddenin Avrupa'daki cari savaş doktrinine ve pratiğine ilişkin bir açıklama içerdiği söylenebilir. Bu argüman henüz yalnızca birer olgu olarak savaşın ve barışın doğası hakkında konuşuyor, savaşı kendinde kötü ve barışı kendinde iyi algılıyor gözükür; fakat durum böyle değildir (Karaosmanoğlu, 2007). Kant'ın eleştirel felsefi projesinin gayri meşru ilan ettiği klasik metafiziksel çerçeveler kabul edilmediği sürece iddia edilemez. Kısacası ilk bölümde açıklandığı gibi savaş ve barışın özcü kavranışı Kant'a kolaylıkla atfedilebilecek bir fikir değildir. Buna göre Avrupa tarihinin gidişatı içerisinde politik kriz, birer ideal tip olan "savaş hali", "geçici barış (ateşkes)" ve "ebedi barış" altında düşünülmektedir.[20]

Kant yoruma ve ertelemeye açık ikinci ön madde olarak şunu söyler: "İster küçük ister büyük olsun, hiçbir bağımsız devlet, diğer herhangi bir devletin hâkimiyeti altına tevarüs, mübadele, alım-satım veya hibe yollarıyla asla geçmemelidir" (Kant, 1960, s. 9). Kant bu argümanı toplum sözleşmesi ve politik sözleşmeyi içeren kurucu sözleşme fikrine dayandırır. Sözleşme teorilerinin bireyleri, toplumu ve devleti eşyaya ayrıcalıklı kıldığı kabul edilebilir; çünkü devlet, bireylerin araçsallaşma riskine karşı hukuk teşkil etmek üzere bir araya gelmesiyle başlayan sözleşme sürecinin sonucudur. Bu madde istenirse soyut görünen felsefi tartışmalara veya bütünüyle ampirik temalara iliştirilebilir. Soyut görünen tartışmalar açıdan konuyu küme-üye veya bütün-parça; ampirik açıdan

20 Weber'in askeri sosyolojiye katkılarının nereden bakılırsa bakılsın metodolojisi gereği herhangi bir özcü argümana değil, ideal tiplere dayalı olduğu bilinir. Bu durum Kant'ın bu yaklaşımının, Yeni Kantçılık üzerinden sosyolojiye doğrudan bir yansımasıdır (Özlem, 1999). Başka sosyolojik yaklaşımlar üzerinde dolaylı etkiler de söz konusudur.

ise insan teklerinin hangi saiklerle bir araya gelip dağıldığı olgusuyla ilişki içinde ele alabiliriz. Örneğin, küme-üye veya bütün-parça ilişkisi, kurucu sosyologların metodoloji tartışmalarının en esaslı gündemi olup toplum-birey veya yapı-fail ilişkisi olarak ele alınmış ve sosyolojik araştırma pratiklerini doğrudan doğruya sevk ve idare etmiştir. Bu düzeyde filozofların üyelerin küme veya parçaların bütünle ilişkisini bir tür savaş ve barış metaforu içinde ele alışı, sosyolojide çatışmacı ve işlevselci teoriler olarak tezahür etmiştir.[21] Ampirik durumda ise konu insan teklerinin bir toplum veya devlet ölçeğinde bir araya geliş saikleriyle ve devletlerin birbirileriyle ilişkilerini koşullayan toplumsal saiklerle ilgilidir. Maddeye geri dönersek, Kant'ın şu varsayımlarla hareket ettiği görülebilir: (i) Doğal durumda insanlar iki katlı bir sözleşme aracılığıyla tarih sahnesinde toplumları ve devletleri var kılmıştır, (ii) bağımsız devletlerin müdahaleye açık kaldığı bir durum sözleşmeye aykırı olmak bakımından (en azından uluslararası ölçekte henüz) doğa durumunun yürürlükte olduğunu gösterir. Buradaki kısmi Hobbesçu argüman ne Kant'ta ne de Hobbes'ta soyuttur; aksine, örneğin Hobbes, savaş durumu derken zımnen İngiltere nüfusunun yaklaşık %4'ünü kaybettiği İngiliz İç Savaşı'nı anlatır (Hobbes, 2020) ve *Leviathan*'daki politik çözümü açısından savaşta taraftır (Hobbes, 2019). Bu tespitlerin yanında Almanya için bağımsız devlet olmanın hususi anlamı da dikkate alınmalıdır. Her ne kadar "Almanya" terimini kullansak da ortada bir Alman ulusal birliği ve ulus devleti bulunmuyordu. İngiltere iç savaşta, Amerika bağımsızlık savaşında ve Fransa devrimde anayasal düzen kavgası içindeydi; oysa Almanların anayasal düzenden önce ihtiyaç duydukları şey bir devletti (Belge, 2012, s. 189 vd.).[22]

Üçüncü ön madde yine yorum ve ertelemeye açıktır: "Daimi ordular zamanla ortadan tamamıyla kalkmalıdır" (Kant, 1960, s. 10).[23] Mobilizasyon becerisiyle donanmış bulunan daimi ordular, potansiyel rakipleri muhtemel savaşa hazırlık yapmaya sürükler ve kısa bir savaştan daha külfetli hale gelen bu durumun savaşı kaçınılmaz kıldığı bir döngü işlemeye başlar. Yani muhtemel savaşa karşı hazır tutulan daimi ordunun savaşın asıl nedenlerinden biri olduğu hesaba katılmalıdır. Savaşa sürükleyen üç güç; ordu,

21 Elbette ki askeri sosyolojide gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte "uyum" ekseninde karakterize olan Amerikan Okulu'nun işlevselci yaklaşım ve modernleşme kuramlarıyla yakın akrabalığı hatırlanmalıdır (Başpınar, 2012).

22 Kant cumhuriyete dayalı olmayan anayasal düzenlerde bile amacın cumhuriyete yaklaşmak olması gerektiğini öne sürer ki demokrasi yürütme gücünün halka ait olduğu zorbalığa en açık yönetim olarak nitelenir (Wood, 2009, s. 219). Bu durumda demokrasinin kendisi savaşı giderecek bir aparat değildir. Tocqueville açısından ise Comte ve Spencer'ın aksine, askeri ruhun, dolayısıyla savaşın evcilleştirilmesi, ekonomi merkezli (endüstrileşme) olmaktan çok politika merkezli (demokratikleşme) bir dönüşümün sonucudur (ki ileride modernleşme kuramlarındaki asli yarılma bu hattan gerçekleşecektir) (Caforio, 2017, s. 9).

23 Kant daimi orduyu savaş nedeni olarak sunuyor gözükür. İşin ilginç yanı ise daimi ordunun Almanya'da ideal modele erişecek olmasıdır: Daimi (düzenli ve profesyonel) ordunun ortaya çıkışı açısından Napoléon dönemi kritik tarih olarak dikkate alınırken, ulus devlet düzeni açısından ideal ordu kurumunun teşkilinde Prusya'nın öncü bir model geliştirdiği kabul edilir (Başpınar, 2010, s. 31-33).

ittifak ve paradır.[24] Bununla birlikte, daimi ordu güçlü bir hazineye bağımlı olduğundan, aslında aşırı zengin bir hazine savaşın en büyük nedenidir. Hazinenin, ölmek ve öldürmek üzere ücretlendirilmiş askerlerden müteşekkil bir daimi ordu teşkil etmesi, muhtemel rakipleri kışkırtmaya yetecektir. Bu olguya başka bir açıdan bakıldığında ise dönemin savaş teknolojilerinin düzeyi gereği, temel önem arz eden insan-gücü sistemleri nedeniyle teşkil edilen daimi ordunun varlık koşulu askerlerin şeyleşmesi, yani kişiliklerinde bulunan insanlık onurunun çiğnenmesidir.[25] Vatan savunması için her bir vatandaşın savaş hazırlığına katılması ise başka bir durumdur. Bu maddedeki temel fikirlerin işaret ettiği olgular, askeri sosyolojideki pek çok çağdaş tartışma başlığıyla hala gündemdedir: Sivil-asker ilişkileri, ordunun küçülmesi, ordunun tarihsel dönüşümü, insan gücü sistemleri, zorunlu askerlik ve benzeri (Başpınar, 2012). Bir örnek vermek gerekirse ordu mu savaşın nedenidir, yoksa savaş mı ordunun nedenidir konusu aslında sosyolojiyi doğrudan ilgilendirmez. Esas olan koşullardır; (i) bir toplum veya en azından bir toplumsal yapı, (ii) öldürülme riskine dayalı öldürmeye hazırbulunuşluk, (iii) öldürmenin örgütlenmesi (Kümmel, 2017, s. 420). Fakat dikkat edilirse belki Kant'ın önerisi değil, fakat kesinlikle bu öneriye zemin teşkil eden tespitleri bu koşulları sağlar. Elbette ki, örneğin savaş teknolojilerinin dönüşümü gibi koşulların değişmesi, Kant'ın analiz tarzını ve temel argümanını etkilemez.[26] Clausewitz veya Schmittçi bir yaklaşımdan hareket edildiğinde, ekonomik, etnik, ideolojik, dini ve ulusal gerekçelerin tamamı "politik olan" çatısı altında ikincil hale gelir; yani savaş, politikanın başka araçlarla icra edilmesidir denilebilir (Karaosmanoğlu, 2007). Fakat Kant bu analiz çerçevesinin bütünüyle farkındadır ve ütopik görünen önerisine odaklanmak analizin göz ardı edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Dördüncü ön madde yine derhal kodu içermez: "Devlet dış menfaatleri desteklemek için borçlanmalara girişmemelidir" (Kant, 1960, s. 11). Devletlerin iç imar veya kalkınma programları çerçevesinde başvurulan iç ve dış borçlanma meşru kabul edilebilir; fakat dış menfaatler için başvurulan kredi sistemi, devletler arasında çok değişkenli bir kriz ortamı hazırlar. İnsanların kendilerini güçlü hissettikleri anda savaşa girmeye yönelik

24 Ordunun bir alt toplumsal sistem olması literatüre yansıdığı haliyle temel bir gerilim ortaya çıkarır (Kümmel, 2017, s. 417). Tocqueville ile başlatılan bu gündem, çağdaş askeri sosyolojide Huntington ile Janowitz arasındaki sivil-asker ilişkileri tartışmasına dek uzanır.

25 Bu mesele yabancılaşma, kültürün trajedisi, demir kafes, şeyleşme gibi terimlerle sosyolojinin gözde konuları arasında olmasına rağmen bir filozof söylediğinde ahlak meselesi olarak algılanması ilginçtir. Kant Alman toplumunda tespit ettiği vesayeti Aydınlanma ile ilgili meşhur metninde şöyle ifade eder: "Subay der ki: Düşünme, talim yap! Maliyeci der ki: Düşünme, vergini öde! Ruhban der ki: Düşünme, inan!"; "yalnız bir kişi itaat etmek koşuluyla istediğinizi düşünün diyor" diye ekler Kant; bu kişi felsefe ve sanatın hamisi sayılan Büyük Friedrich'tir (Kant, 2014, s. 317). İki yüzyıl sonra savaş dışı askeri operasyon koşullarında ortaya çıkacak olan yeni askeri rollerle birlikte "meslek olarak askerlik de yeni bir kendilik algısına ihtiyaç duymaya" (Kümmel, 2017, s. 432) başlayacaktır. Kant muhtemelen yüzeysel değişiklere itibarla bulunacak yeni kimliğin sorunu çözmeyeceğini söylerdi; çünkü insan olmaya ilişkin hususiyetler koşullara tabi değildir.

26 Kant profesyonel, gönüllü ve paralı askerlere atıfla daimi orduların saldırı savaşının bir nedeni olduğu için kaldırılması gerektiği düşüncesi, en azından 1990'ların Amerikan ordusuna ilişkin bazı analizlerce doğrulanmış sayılabilir; çünkü gönüllülerden oluşan bir askeri insan gücünün saldırgan eğilimleri uluslararası barış açısından daha tehditkârdır (Choi & James, 2003, s. 799).

doğal eğilimlerinin hâlihazırda dış menfaatler için doldurulmuş bir hazineyle birleşmesi ebedi barış için aşılmaz bir engeldir. Bu ortamda bir devletin hazinesinin diğerlerinin toplamını aşması veya milli iflas gibi uç ihtimaller söz konusudur ve her durumda bir devletin yapıp etmeleri diğerlerini etkileyecektir; belki de ortak zarar görenlerin bu zararı engelleme yönünde de birleşme hakkı bile saklı tutulmalıdır. Kant'ın burada ima ettiği süreç, kapitalizmin gelişim koşullarıyla ilgilidir ve sömürge savaşında rakiplerin Avrupa içinde ve dışında bertaraf edilmesine yönelik dış menfaatlerle ilişkilidir. Burjuvazinin yeni düzen içinde kurucu bir rol üstlenmek amacıyla düzenli orduyu finanse etmesi, elbette ki kapitalizm açısından, eski düzenin aktörleri aleyhine yeni düzenin garantörü olarak merkezi siyaset ve profesyonel orduyu görmüş olmasıdır (Başpınar, 2010, s. 27). Dolayısıyla ekonomik alandaki asli değişim, yeni ekonomik aktörler tarafından bürokratik ve askeri etkinliğin yeniden yapılandırılması yönünde işlemiştir.

Beşinci ön madde derhal koduyla gündeme getirilmiştir: "Hiçbir devlet, diğer bir devletin esas teşkilatına veya hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır" (Kant, 1960, s. 12). Bağımsız bir devletin anayasal düzeni veya hükümetine yönelik bu türden bir müdahaleyle (i) ulusun bağımsızlığı çiğnemiş, (ii) diğer devletlere kötü örnek olunmuş ve (iii) bütün devletlerin bağımsızlığını tehdit eden yol açılmış olur. Fakat bütünüyle iç anlaşmazlıklar nedeniyle bir devletin ikiye bölündüğü ve her bir tarafın devletin bütünü üzerinde hak iddia ettiği kesin bir kriz durumunda, ilgili devletin bağımsızlığına halel getirmeksizin taraflardan birini desteklemek, aynı şekilde devlet düzenine veya hükümete müdahale anlamına gelmez. Bu maddeyle yakından ilgili olan altıncı ve son ön madde yine derhal koduyla sunulmuştur: "Hiçbir devlet, harpte, ileride barış akdedileceği zaman, devletlerin birbirilerine karşılıklı güven duymalarını imkânsız kılacak yollara başvurmamalıdır; bu yollara örnekler şunlardır: Düşman ülkede katiller, zehirleyiciler kullanmak, kapitülasyonlara aykırı hareket etmek, düşman tebaasını kendi devletine ihanete kışkırtmak, vs…" (Kant, 1960, s. 13). Bu maddenin hayal gücünden türetilmediği, dönemin savaş doktrini ve pratiğinin yakın takibinden doğduğu ve bugün üstelik özgül kurumsal araçlarla hala geçerli olduğu kolaylıkla fark edilebilir. Diğer taraftan bu tür uygulamaların Clausewitz'in mutlak savaş olarak belirlediği ideal duruma yol açacağı ortadadır. Yani Kant bu tespitleri zaten yapmış durumdadır, fakat olanı idealize etmek ya da tıkandığı yerde yolunu açmak yerine çözüm geliştirmeye çalışır: Hüküm verecek bir mahkemenin yokluğunda hüküm savaş tarafından verilecektir; çünkü hukuk olmadığından haklı ve haksız sıfatları ve devletler arası bir düzen olmadığından cezalandırma savaşı ihtimali düşer –ki geriye kalan onurlu veya onursuz bir savaş ihtimalidir ve eğer ikinci ihtimal mutlak savaşa yol açmak suretiyle ebedi barışı mezarlıklara havale eder. Oysa savaşta bile tarafların birbirine güven duyacağı asgari bir zeminin karşılıklı korunması, ebedi barışın koşullarından biridir.

Ebedi barışın üç nihai maddesi bulunur. Bu maddeler çeşitli ölçeklerde esasen hukuk düzenine ilişkindir ve belirli bir ilkeye dayanır: "Birbirileri üzerinde tesirleri olan

insanlar herhangi bir medeni teşkilat içinde bulunmalıdırlar" (Kant, 1960, s. 17). Her hukuk düzeni ise ya kamu hukuku ya devletler hukuku ya da bir dünya vatandaşlığı hukuku olarak temayüz eder. Vatandaşlar, devletler veya insanlar (dünya vatandaşları) arasındaki ilişkiler, hukuk düzeninin bulunmadığı doğal durumda savaş haliyle sonuçlanacağından, bu ayrım zorunludur. Savaş hali, fiziksel temas olanağı içinde bulunan insanların, her an savaş tehdidi altında yaşadığı doğal bir durumdur; yani savaş hali, fiili savaş yerine hukuksuzluk halini anlatır.

Anayasal düzen, dolayısıyla kamu hukukuyla ilgili olan ilk nihai madde şudur: "Her devletin esas teşkilatı cumhuriyetçi olmalıdır" (Kant, 1960, s. 18). Toplumsal ve politik sözleşmenin ruhuna uygun tek anayasal düzen cumhuriyettir; çünkü yalnızca cumhuriyet, insan olmak bakımından *özgürlük*, tebaa olmak bakımından *bağlılık (kardeşlik)* ve vatandaş olmak bakımından *eşitlik* haklarını gözetir. Kant'ın terörize olmuş Fransız Devrimi'ne gönderme yaptığı bu madde, devrimin kazanımlarının farklı bir şekilde formüle edilebileceğini ima eder (Arendt, 2005). Savaş hali hukuksuzluk halidir ve hukuk düzenine geçiş cumhuriyete koşuttur, fakat savaş halinin giderilmesi fiili savaş ihtimalini ortadan kaldırmaz. Bununla birlikte cumhuriyete dayalı bir hukuk düzeninde vatandaşlar fiili savaş kararı alırken şunları düşünecektir: Bizzat savaşmak, savaş giderlerini yüklenmek, savaşın enkazını onarmak, barışı bile ıstıraplı hale getirecek olan milli borçlanmaların yükünü omuzlamak. Dolayısıyla savaşı engelleyecek bu durumlar istibdat rejimleri açısından söz konusu değildir. Oysa vatandaşlığın iptali anlamına gelen cumhuriyetçi olmayan anayasal düzenlerde savaş ilanı dünyanın en kolay işlerinden biridir; çünkü devletin üyesi değil de sahibi olan yönetici, muhataplarını, kendisinin herhangi bir kayıp yaşamayacağı savaşın meşruiyetine diplomatları aracılığıyla inandıracaktır. Devlet şekilleri, yönetim tarzına göre ya cumhuriyet ya da istibdat; yöneticinin kim olduğuna göre ise otokrasi, aristokrasi ve istibdada en yakın olan demokrasi olarak ayrıştırılabilir (Kant, 1960, s. 20 vd.): "Eski sözde cumhuriyetlerin hiçbiri bu sistemi tanımamıştır; hepsi de bir kişininki olduğu zaman, yine de katlanılabilir olan istibdatla sona ermiştir" (Kant, 1960, s. 22). Görüldüğü gibi bu madde savaş ile politik düzen arasındaki ilişkiyi, doğrudan doğruya ilgili toplumsal karar alım mekanizmalarıyla dolayımlar. Şurası açıktır ki feodal savaş ile modern savaş arasındaki temel fark, toplumun etkilenme düzeyidir. 1776'da İspanyol subaylarının %90'ı ve 1789'da Fransız subaylarının yaklaşık %85'i soylu iken on dokuzuncu yüzyıl sonlarında merkezi devlet yapısı tahkim edildikçe bu oranlar değişmiş ve savaş ve etkileri toplumsallaşmıştır (Başpınar, 2010, s. 18).[27]

27 Kant'ın zamanında Almanya'da her ne kadar başarılı olmamışsa da halkın savaştan ve bilançocusundan haberdar olmaması yönünde politik bir irade ortaya konduğunu biliyoruz (Bröckling, 2008). Caforio ise meslekten asker olmayanların katılımıyla İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Amerikan ordusunun yedi milyondan fazla askerden oluştuğunu yazar (Caforio, 2017, s. 13). Bu yekunun bünyesinde getirdiği uyum, motivasyon, liderlik ve benzeri sorunlara ilişkin somut-pratik çözüm ihtiyacının çağdaş askeri sosyolojiyi kurumlaştırdığı söylenebilir (Başpınar, 2010).

Devletler hukukuyla ilgili olan ikinci nihai madde şudur: "Devletler hukuku hür devletlerden kurulu bir federasyona dayanmalıdır" (Kant, 1960, s. 22). Tek tek insanlar için olduğu gibi, insan birliktelikleri olması bakımından devlet için de hukuksuzluk hali, fiziksel temas nedeniyle, sürekli bir tehdit altında yaşanılan bir savaş halidir. İnsan tekleri için toplumsal ve politik sözleşmenin muadili, bu ölçekte, bir devletler federasyonu olacaktır; fakat ilk durumda insan tekleri vatandaşlık bağıyla tebaa olarak bağlanacakları tek bir devlet teşkil ederken, ikinci durumda devletlerin üyelik bağıyla bağlanacakları federasyon bünyesinde ulusal kimlikler erimez. Oysa devletler arasındaki reel politik gösterir ki ölçek farklılaşmasına dayalı çelişkili bir kanaat hüküm sürmektedir. Cari devletler, hukuka dayalı özgürlük aleyhine hukuksuzluk hâli içindeki başıboşluğu yeğleyen barbarca bir yaşamı hor görmelerine rağmen, devletler arası ölçek söz konusu olduğunda bu horgörü ile çelişkili bir kanaati cisimleştirmektedir. Yani devletler haşmetini ulus üstü herhangi bir merciden gelecek yaptırımlara karşı bağışık olmasına, yöneticiler ise zaferlerini kendilerinin zarara uğramayacakları savaşlarda, bu savaş kararında rolü bulunmayan binlerce insanı kullanma gücüne bağlamaktadır.[28] Ölçeğe itibarla değişen çelişkili kanaatler yine de ebedi barış adına bir umudu saklar; çünkü devletler, ulusal ölçekte bile olsa, bir kere kazanılmış bulunan hukuk terimini tedavülden kaldırmış değillerdir. Avrupa'da uluslararası ölçekte bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmasına rağmen, ulusal ölçekte henüz hükümet tedbirleri sayesinde olsa bile kendisini gizleyen insan doğasında, hukuksuzluktan hukuka veya kötülükten iyiliğe doğru bir eğilimin uyanmakta olduğu söylenebilir (Kant, 2014). Devletler ne savaştan zaferle çıkmakla savaş gerçeklerini haklı kılmış olur, ne de savaşı sona erdiren bir barış antlaşması her türlü yeni savaş gerekçesini ortadan kaldırır. Herkes hem davacı hem yargıç olduğundan yeni savaş gerekçesinin haklılığını tartışabilecek nesnel bir zemin yoktur. "Milletlerarası bir antlaşma olmaksızın barış halinin de kurulmasına imkân bulunmadığından, devletlerin daha özel mahiyette bir ittifakı gerekmektedir; buna da barış ittifakı adı verilebilir" (Kant, 1960, s. 24). Barış antlaşması bir savaşı, barış ittifakı ise bütün savaşları sona erdirir; barış ittifakının amacı, devletler üstü bir hükümranlık merkezi kurmak değil, cumhuriyeti benimsemiş devletlerin özgürlüklerini garanti etmek üzere üyesi oldukları bir federasyondur.

Üçüncü ve son nihai madde şudur: "Dünya vatandaşlığı hukuku, evrensel misafirlik şartları ile sınırlandırılmalıdır"; (Kant, 1960, s. 26). Konunun yanlış bir şekilde hümanizme çekilmesi riskini fark ettiğinden Kant, ebedi barışın bu üçüncü nihai maddesinde, hukuki bağlamda konuştuğunu vurgular. Buna göre misafirlik, yabancı bir memlekette düşmanca muamele görmeme hakkıdır. Devletler, hayatlarını tehlike altında bırakmamak koşuluyla yabancıları ülkeye almayabilir, fakat ülkeye kabul edilen kişiye, hukuka aykırı davranmadıkça düşmanlık gösterilemez. Bütün insanların

28 Feodal toplumun asli karakteri olan kişisel statüye dayalı toplumsal örgütlenme, ordu bünyesinde de geçerliydi; yani gönüllü ve paralı askerlerden oluşan yerel birliklerin kişisel çıkarlarla doğrudan ilişkili savaşlarda konuşlandırılması söz konusudur (Tilly, 2001, s. 145 vd.).

yeryüzünün ortak sahipleri olması hasebiyle dünya vatandaşlığından doğan bu hukuki ölçeğe rağmen misafirlik, özel bir antlaşma olmaksızın, yabancının herhangi bir aile ocağına kabulünü içermez. Kısacası dünya vatandaşlığı hakkı bir topluma misafir olma ve toplumun konuk severlik göstermesiyle ilgilidir. Oysa olan biten göstermektedir ki devletler hukuku alanında olduğu gibi burada da henüz doğal hukuk düzeyine bile erişilmiş değildir ve bu açıdan iki hukuk arasında bir ilişki vardır. Kant Avrupalıların yerleşik halkı insan görmedikleri için "keşfettikleri" bölgeleri sahipsiz olarak kodlayıp üzerinde tasarrufta bulunmasını veya sözde ticari amaçlarla Hindistan'a ordularıyla girmek suretiyle oraya açlık, isyan, ihanet ve iç savaşı getirmelerini misafirlik hakkının dışında tutar. Benzer şekilde bazı Afrika halklarının kıyılara yanaşan gemileri yağmalayıp insanları köleleştirmesini veya bazı Arap göçebelerin kendilerine yanaşanları soymasını konuk severliğe aykırı olarak örnekler. Bu maddenin en önemli yazılış gerekçesi ki bugün hala günceldir, ticari amaçlarla ziyaret veya ulvi politik amaçlarla yardım adı altında Avrupalı olmayanlar toplumlara yönelik müdahale pratiğidir. Çağdaş askeri sosyolojide özellikle Vietnam Savaşı sonrasında modernleşme kuramlarının rehberliğinde Batı dışı toplumlara yönelik analizin en önemli araştırma alanlarından birini teşkil etmesi de bu madde kapsamında düşünülebilir.[29]

Denemenin birinci eki ebedi barışın teminatı hakkındadır ve Kant'a göre bu teminatın kaynağı tek kelime ile doğadır (Kant, 1960, s. 29): Doğa dediğimiz büyük sanatçı, insanlar arasındaki anlaşmazlıklardan bir uyum ortaya çıkarır ve üstelik bunu yaparken insanların niyetli eylemlerinin niyet edilmemiş sonuçlarını da kullanır. *Doğa*yı, zorunlu sonuçlarını görmekle birlikte işleyiş kanunlarını bilmediğimiz bir neden olarak düşününce ona *kader*; insan türünün nihai amacı açısından kaderi tayin eden bir yüce sebebin derin hikmeti olarak düşününce ise *İlahi Takdir* diyoruz. Ebedi barışın teminatı konusunun toplumdaki kolektif inançlarla ilgilidir; yani Kant bir yandan mevcut toplumsal inançların ebedi barışa katkı sağlayacak durumda olmadığını tespit ederken, diğer yandan bunun koşulunu ifade eder. Doğanın ebedi barış için ön gördüğü geçici tedbirler şunlardır: (i) İnsanlara yeryüzünün her ikliminde yaşayabilme imkânı sağlaması, (ii) savaş aracılığıyla insanları bu iklim bölgelerine dağıtması, (iii) fiziksel temas halindeki insanları savaş aracılığıyla hukukla tanıştırması (Kant, 1960, s. 30). Kant bu geçici tedbirleri ampirik verilerden bir şekilde türetilmiş bilimsel bir argüman olarak sunmaz, fakat argümanı destekleyici ampirik verilerin gözlemciye açıktır. Bu ön tedbirler dışında, insana bizzat kendi aklının buyurduğu ebedi barışın gerçekleşmesinde de doğanın rolü aktiftir. Seneca'dan "kader azmedenleri yürütür,

29 Soğuk Savaş sonrasında ulusal ve uluslararası koşulların değişimine koşut askeri sosyoloji de konu bazlı güncellenmiştir: (i) Kalkınma ve demokrasi, (ii) savaş dışı askeri operasyonlarda görevli siviller, (iii) savaş dışı askerlik becerileri, (iv) ekonomik kriz nedeniyle ordu hizmeti dışında kalanlar, (v) zorunlu askerlik (Başpınar, 2010, s. 283-295): Soğuk Savaş sürecinde gerek ulusal düzeyde ordu-toplum ilişkilerine, gerekse uluslararası düzeyde özellikle Batı dışı toplumlar ile ordularına yönelik bir ilgi ortaya çıkmıştır; orduya yönelik çalışmalar genişlik ve derinlik kazanırken, özellikle Vietnam Savaşında gerilla birlikleriyle mücadelenin farklı bir kategori olduğunun fark edilmesi, bir kırılma noktası teşkil etmiştir ve askeri sosyoloji çalışmalarının gelişmesine özel bir katkı sağlamıştır.

ayak direyenleri sürükler" aforizmasını alıntılayan Kant'a göre, özgür irade sahibi bir hayvan olarak insana ahlaki yükümlülüğü yalnızca pratik akıl yükler (Kant, 1960, s. 32 vd.). Yani doğa insanlara kamu hukuku, devletler hukuku ve dünya vatandaşlığı hukuku uyarınca yapması gerekenlere ilişkin bir sorumluluk yüklemez, fakat bu yükümlülüğe aykırı eylemlere rağmen kendi planını uygular (bkz. İkinci Bölüm: Kant burada ideal tip yaklaşımını bir tür sosyolojik natüralizm olarak sunmaktadır). Örneğin hukuksuz bir zeminde temas halinde bulunan iki topluluğun birbirine karşı güvenlik ihtiyacıyla kamu hukukuna dayalı bir devlet kurmalarını mümkün kılar. "Hepsi kendi varlıklarını korumak için kamusal kanunlar isteyen, fakat her biri kendisini bu kanunlardan muaf tutma yönünde gizli bir istek besleyen aklı başında yaratıklardan kurulu bir halk yığınını, o suretle düzene sokmalı ve onlara öyle bir esas teşkilat vermeli ki, şahsi düşünceleri birbirine ne kadar aykırı olursa olsun, birbirileriyle münasebetlerinde, sanki bu kötü huyları yokmuş gibi davransınlar" (Kant, 1960, s. 33). Kant'a göre mükemmel yakınsama düzeyi ne olursa olsun, haklarında uluslararası ebedi barış olanağını müzakere ettiğimiz devletlerin varlığı, görmek isteyen için bu kavrayışını doğrulayan ampirik verilerdir. Aslında devletler ve devlet başkanları kendi monarşik hükümranlıkları altında kalıcı dünya barışını sağlamaya eğilimlidir, fakat doğa böylesi bir barışın devletler çokluğu içinde gerçekleşmesini ister ve bunun için dilsel farklılığı ve insanlık dininin tarihsel çeşitlenmelerini kullanır.[30] Bu farklılık ve çeşitlilik bünyesinde bilinen en güçlü savaş tohumlarını barındırmasına rağmen doğanın öngördüğü kültürün gelişimi, temel ilkeler açısından insanları yakınlaştırır. Nihayet ebedi barış, özgürlüğün mezarı üzerindeki sessizliğe hükmeden bir despotizmle değil, en canlı muhalefetin ortasında bütün kuvvetlerin uyumuyla kazanılır ve korunur. "Tabiat, bir araya toplamak istediği milletleri, bilgece birbirinden ayırmakta olsa bile, aynı şekilde dünya vatandaşlığı hakkı kavramının yalnız başına zulüm ve harbe karşı koruyamayacağı bu milletleri, aralarındaki menfaat ortaklığı nedeniyle yine birleştirmektedir" (Kant, 1960, s. 35). Elbette ki Kant'ın menfaat ortaklığıyla kastettiği uluslararası ticarettir; çünkü hiçbir devlet iktisadi zihniyetten soyutlanarak sürdürülemez ve bu zihniyet savaşla bağdaşmaz.

Denemenin ikinci eki, ebedi barışın gizli maddesine ilişkindir. Bu madde içerikçe içsel bir çelişki barındırıyor görünmesine rağmen pek ala yazılması mümkün bu madde yalnızca şu olabilir: "Harp için silahlanmış devletler, ebedi barışı mümkün kılacak şartlar hakkında filozofların düsturlarını göz önünde tutmalıdırlar" (Kant, 1960, s. 36). Hukukçu, mesleki eğilimi gereği yalnızca pozitif kanunları uygulama arzusuyla, yasamayı sembolize eden hakkın terazisi yanında adaletin kılıcına da başvurur. Kanunu

30 "Bütün insanlar ve bütün zamanlar için ancak bir tek din vardır. Dini inançlar ve kitaplar, zamana ve yere göre değişik olabilecek, dinin yayıcı araçlarından başka bir şey değildir" (Kant, 1960, s. 34). Bu fikirler, asli-tarih dışı bağlam aleyhine tarihsel olanın kendi içinde bölünmesi olarak ifade ettiğimiz olguyu örnekler. Dikkate edilirse Kant kurumsal olarak ortaya çıkmış dinleri, tarih-dışı dinin tarihsel özelleşmeleri olarak sunar; oysa söz konusu "tek din" salt aklın sınırları dâhilinde din olup Aydınlanmanın tarihsel kazanımlarıyla ilişkilidir.

uygulama konusundaki bu azim, kendi içinde kanunun düzeltilmeye ihtiyacı olup olmadığı yönünde bir duyarlılığı, başka bir deyişle felsefeye olan ihtiyacı içermez.[31] Kant ne hukukçuların filozoflara tabi olması gerektiğini ne de filozof krallığı savunur. Kendi vatandaşları konumundaki filozoflardan akıl almış görünmek istemeyen yasa koyucuların bunu alenen yapmasına gerek yoktur; çünkü filozoflar susturulmadıkları durumda özel bir durum olmadığında bile savaş ve barışın ilkeleri hakkında zaten konuşacaktır. Filozoflar doğaları gereği hakikat bildiklerine ihanet etmeyeceğinden ve kendi aralarında art niyetli bir dava birliği de tesis edemeyeceğinden onlara kulak kabartmak, krallara ve uluslara faydadan başka bir şey getirmez. Almanya'da İngiltere ve Fransa'nın aksine ordu ve savaşı manipüle edecek güçlü bir burjuva sınıfı bulunmadığından, kendilerini politik aktörlerin aydınlatılmasından sorumlu tutan entelektüeller, vatansever duyguların da bekçiliğini üstlenmiştir (Bröckling, 2008, s. 123). Kant her ne kadar eleştirel felsefi gündemi boyunca ahlak yasasına saygı dışında herhangi bir duygusal motivasyona sıcak bakmamış olsa da Almanya'nın güncel koşullarında vatanseverlik duygusu yüksek bir anlamla kodlanmıştı.

Denemenin son eki ahlak ile politika arasındaki çatışma ve uyum ile ilgilidir. Kant'a göre hukuk politikanın uygulanması, ahlak ise hukukun teorik temelidir. Fakat ampirik gerçeklik, politika ile ahlak arasında bir uzlaşmazlık olduğu fikrini doğrulamaktadır. Politika yılan gibi ihtiyatlı olmayı salık verdiğinde, ahlak kumru kadar da saf diye ekler (Kant, 1960, s. 38). Elbette ki bizatihi ahlaklılığı ortadan kaldıran bir ahlak anlayışı benimsendiğinde, teori ile pratik arasında daha kolay bir uyum kendiliğinden kurulur; fakat saf ahlaki otoritenin uygulanamaz bir ödev fikrine bağlanması suretiyle bu yolu açmamak gerekir. Önceki bölümde gösterdiğimiz gibi saf pratik akıl yapmalısın der; refleksif yargı gücü ise akıl sahibi varlık olarak bir tek sen yapabilirsin. İçerikçe benimsiyor olsa bile ahlakı basit bir teori ve ebedi barışı felsefi bir kuruntu olarak görmek hukukçunun doğal mesleki eğilimi haline gelmiştir. İlginç olan ise bu doğal eğilimi insan doğasının kötüye yönelik asli eğilimi olarak düşünmesidir –ki farkında olsun ya da olmasın bu düşünce belirli bir ahlak anlayışıyla tutarlı felsefi bir görüştür.[32] Oysa olması gereken olandan türetilemez, olan yalnızca olması gereken için destekleyici bir veri sağlar; aksi durumda politikadan ahlak türetilir.[33] Bu davranışlar için modası geçmiş görünen bazı politik eylem ilkeleri bile belirlenmiştir: Önce yap sonra özür dile, ne yaptıysan inkâr et, böl ve yönet. Devletler arasında bu ilkeler hala yürürlükte görünür, fakat devlet

31 Kant burada Fakültelerin Çatışması'nda dile getirdiği fikirlerle yöndeş görüşleri açmaktadır (Kant, 1979).

32 "İşleri yüzünden pek çok insanla tanışırlar, bunun için de insanı tanıdıklarını sanarak övünürler; hâlbuki insanlarla tanışmak başka, insanı tanımak başka şeydir " (Kant, 1960, s. 42). Kanunlar üzerine düşünmeksizin cari mevzuatı uygulamaya alışmış hukukçular için en mükemmel kanun yürürlükte olandır, bir önceki en mükemmel kanunun yerine henüz vazedilmiş olsa bile.

33 "Ben, ahlakçı-politikacı, yani yalnız ahlakın alenen söyleyebileceği prensiplerden başka prensip tanımayan bir devlet adamı tasavvur edebilirim; fakat devlet adamının menfaatlerine göre bir ahlak biçen bir politikacı-ahlakçıyı aklım katiyen almaz" (Kant, 1960, s. 40).

içinde vatandaşların karşılıklı şiddet davranışları hükümet tedbirlerince bastırıldığından bu kötü duyguların kanunlarca örtüldüğü açıktır. Yani ampirik verilerin açılmasıyla tespit edilebilecek olan gayri ahlaki gerekçelere rağmen politik alandaki temel antagonizmalar hukuk fikrine saygının gelişmekte olduğunu da gösterir. Geriye kalan doğru bir şekilde kavramak koşuluyla doğanın planına el vererek zahiren ahlaklılığı, içsel bir ahlaka dönüştürmektir. Aradaki temel fark, ikincisinde ahlaklılığa sırf ahlak yasasına saygıdan tabi olmaktır; ilkinde ise en iyi ihtimalle "Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma!" ilkesinde olduğu gibi bir tür çıkar gözetilmektedir. Şu hâlde sözü geçen politik eylem ilkelerinin yerine şu ahlak ilkesi konmalıdır: Eylemlerini öyle düzenle ki eylem ilkelerin evrensel eylem ilkeleri olarak düşünülebilsin! Oysa devletler bünyesinde belirli bir yol alınmış olsa da devletler arasındaki durum "devletler hukuku" sözünü boşa düşürecek bir savaş halini ifade eder.

Kısacası ahlak ile politika arasında nesnel bakımdan herhangi bir karşıtlık yoktur, öznel bakımdan ise insanların eğilimlerin nedeniyle daima bir zıtlık bulunabilir. Kamu hukuku, hukuk disiplininin maddi içeriğinden soyutlayarak sırf deneyimin önümüze koyduğu insanlar ve devletler arasındaki ilişkilerle düşünüldüğünde görülür ki kamusallık (aleniyet, açıklık) zorunlu bir biçimsel ilkedir (Kant, 1960, s. 49). Yani politik amaçlar riske girmeksizin ve eylem ilkeleri ayaklanma ve başarısızlık riski alınmadan açıklanamıyorsa, bu amaç ve ilkelere dayalı eylem henüz gerçekleştirilmeden önce bile, yalnızca aklın *a priori* bir tarzda görebileceği ve herkesi tehdit eden bir adaletsizlik söz konusudur. Kamu hukuku açısından bakıldığında bu formül, müstebit bir iktidarı devirmek üzere kamusal olmayan bir şekilde örgütlenen girişimlerin hukuka aykırı olduğunu söyler. Zira darbe veya devrim niyetinin açığa vurulması amacın kendisini ortadan kaldırdığından amacın gayrimeşru olduğu söylenebilir. Kant bir yandan Fransız Devrimi'nin hayranı olarak sunulur, diğer yandan bu madde devrimi hukuksuz olarak niteler. Çözüm Kant'ın felsefi projesinin sofistike bir açılımına dayanır ve *Fakültelerin Çatışması*'nda hukuk ile felsefe arasındaki kavgaya nispetle netleştirilir (Kant, 1979, s. 153). Aktörler açısından hukuksuz olan bu durum, izleyiciler açısından tarihin feodal düzene karşı cumhuriyetçi anayasal düzene ilerleyişinin işaretçisidir. Devletler hukuku açısından bakıldığında bu formül, sahip olduğu güç nedeniyle komşuları için bir kaygı kaynağı olan bir devlete karşı komşuların gizli bir örgütlenme içine girmesi hukuksuz olduğunu söyler. Buradaki politik amaç açığa vurulduğunda kaçınılandan daha büyük bir musibete davetiye çıkaracağından hukuka aykırı ve adaletsizdir. Kısacası saf pratik akıl kaynaklı *a priori* ilkeler, bir tür teşhir işlevi yüklenerek cari politik eylemleri sevk ve idare eden ilkelerin ahlakla bağdaşmazlığını açığa çıkaran bir ölçüt sağlar. Sonuç olarak, "gayelerine erişebilmek için açıkça ortaya konulması gereken düsturlar hem hukuka hem de politikaya uygundur" (Kant, 1960, s. 55).

Sonuç

Savaş tarihsel-toplumsal koşullar açısından belirli bir değişim-süreklilik dinamiği içinde devinen ilişkisel bir mefhumdur. Bir savaşın tarihsel mekân içinde ortaya çıktığı an, araştırmacının savaşı iç veya dış sınırlarına itibarla tutup karşısına koyabileceği somut bir nesne olarak düşünmesi suretiyle, geçmiş ile geleceğin arasında konumlandırılamaz. Dolayısıyla belirli bir tarihsel an, hiçbir surette savaş hali ile barış hali arasında zorunlu bir tercihe atıfla belirli bir olguyla karakterize edilemez. Oysa mevcut fikirler şu yönde gelişmiştir: (i) Tarih-dışı bir barış ideali karşısında tarihsel savaş, (ii) savaş ile barışın tarih-dışı karşıtlığının tarihsel bedenleşmesi, (iii) savaş ile barış arasındaki tarihsel diyalektik ve yer değiştirme. Bu alternatiflerin ahlaki ve hukuki karakterdeki tarih-dışı kategorisinin de esasen tarihsel olması, yani anlamın yerinin tarih olarak belirlenmesi, üç ihtimal arasındaki derin akrabalığı gösterir. Bu akrabalığı ilk defa tesis eden kişi ise Kant'tır; çünkü bilindiği gibi Batı düşüncesindeki tarih ilgili modernliğe koşuttur ve araştırma nesnesiyle ilişkili olarak anlamın yerini tarih olarak belirlemek suretiyle asli-tarih dışı bağlamı ilk defa gayrimeşru ilan eden kişi Kant'tır. Dolayısıyla sosyal bilimlerdeki tarihsel ve tarih-dışı (ideolojik) ayrımının her iki tarafı, esası itibarıyla "şimdi ve burada" anlamında tarihsel-ilişkisel bir nihai zemine dayanır. Kant'ın bu girişiminin sonucu, bilimlerin mantığı içinde tarihsel olanın içinden tarihsel ve tarih-dışı kategorilerinin türetilmesidir. Makalede bu metateorik çerçeve içinde savaş ve barışın felsefi teorisi ile sosyolojik açıklaması arasında derin bağlantılar bulunduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlantılara dayanarak asker, ordu ve savaş konusundaki sosyolojik araştırmanın kendisiyle tutarlı olduğu felsefi teoriler tespit edilebileceği gibi, muhtelif felsefi teorilerin de zımnen benimsediği toplumsal açıklama keşfedilebilir. Makalede Kant'ın *Ebedi Barış* metni aracılığıyla ikinci yol izlenmiştir. Sosyoloji bünyesinde tarihsel ve tarih-dışı ayrımı özellikle pozitivizm ile tarihselcilik arasında görülür. Fakat bu ayrım kurgudur ve cari tarih-dışı kategorisi aslında ideolojiktir. Yani öncelikle Batı Avrupa, çağdaş askeri sosyoloji açısından ise İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrası Amerika ile sınırlı bir tarihsel bağlama gömülüdür. Sonuç olarak askeri sosyolojinin alabildiğine çeşitlenen somut-pratik sorunlara ilişkin çözüm arayışları teorik ve toplumsal kaynaklardan müteşekkil derin bir yapı üzerinde icra edilmektedir ve bu yapı metateorik açıdan sorunludur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.
Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

Arendt, H. (2005). Kant'ın siyaset felsefesi üzerine notlar. *Cogito*, 340-380.

Başpınar, A. (2010). *Askeri sosyoloji: Tarih ve kaynaklar* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

Başpınar, A. (2012). Sosyolojinin konusu olarak ordu ve asker: Askeri sosyoloji. *Sosyoloji Dergisi, 3*(24), 279-314.

Belge, M. (2012). *Militarist modernleşme.* İletişim Yayınları.

Benton, T., & Craib, I. (2008). *Sosyal bilim felsefesi* (Ü. Tatlıcan, & B. Binay, Çev.). Sentez Yayıncılık.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İletişim Yayınları.

Bröckling, U. (2008). *Disiplin: Askeri itaat üretiminin sosyolojisi ve tarihi* (V. Atayman, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Caforio, G. (2017). Bazı tarihsel notlar. G. Caforio (Ed.) *Askeri sosyoloji* içinde (s. 7-26). Nobel Yayıncılık.

Choi, S.-W., & James, P. (2003). No propfessional soldiers, no militarized interstate dusputes? *Journal of Conflict Resolution, 47*(6), 796-816.

Çınar, M. U. (2017). Rousseau ve Kant ile Avrupa'da kalıcı barışa ve Avrupa Birliği'ne dair. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 16*(1), 61-80.

Elias, N. (2016). *Sosyoloji nedir?* (O. Değirmenci, Çev.). Olvido Kitap.

Geier, M. (2018). *Kant'ın dünyası* (E. Özbek, Çev.). İletişim Yayınları.

GulbenkianKomisyonu. (1996). *Sosyal bilimleri açın* (Ş. Tekeli, Çev.). Metis Yayıncılık.

Hazard, P. (1981). *Batı düşüncesindeki büyük değişme* (E. Güngör, Çev.). Tur Yayınları.

Hentch, T. (1996). *Hayali Doğu* (A. Bora, Çev.). Metis Yayınları.

Hobbes, T. (2019). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Hobbes, T. (2020). *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının içyüzü* (A. Yılmaz, Çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.

Kant, I. (1960). *Ebedi barış üstüne felsefi deneme.* AÜSBF Yayınları.

Kant, I. (1979). *The conflict of the faculties* (M. J. Gregor, Çev.). Abaris Book.

Kant, I. (1993). *Arı usun eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.

Kant, I. (1999). *Pratik aklın eleştirisi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.

Kant, I. (2007). *Salt aklın sınırları dahilinde din* (L. Çilingir, & A. Avcan, Çev.). Elis Yayınları.

Kant, I. (2014). "Aydınlanma nedir?" sorusuna yanıt. N. Bozkurt (Ed.) *Seçilmiş yazılar* içinde (N. Bozkurt, Çev., s. 313-326). Sentez Yayıncılık.

Kant, I. (2014). Dünya yurttaşlığı amacına yönelik genel bir tarih düşüncesi. D. Özlem & G. Ateşoğlu (Ed.), *Tarih felsefesi: Seçme metinler* içinde (D. Özlem, Çev., s. 31-47). Doğu Batı Yayınları.

Kant, I. (2016). *Yargı yetisinin eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.

Karaosmanoğlu, A. L. (2007). Muhteşem ortaklık: Kant ve Clausewitz. *Uluslararası İlişkiler, 4*(14), 161-183.

Kuehn, M. (2017). *Immanuel Kant* (B. O. Doğan, Çev.). Türkiye İş Bankası.

Kümmel, G. (2017). Bir asker bir askerdir, bir asker midir? G. Caforio (Ed.), *Askeri sosyoloji* içinde (s. 417-430). Nobel Yayıncılık.

Layder, D. (2006). *Sosyal teoriye giriş.* Küre Yayınları.

Moskos, C. (1992). The warless society. In J. Kuhlmann, & C. Dandeker (Ed.), *Armed forces after the Cold War* (pp. 1-33). SOWI.

Nuciari, M. (2017). Askeri kurumlara dair açıklama ve modeller. G. Caforio (Ed.), *Askeri sosyoloji* içinde (s. 61-86). Nobel Yayıncılık.

Öner, N. (2011). *Fransız sosyoloji okuluna göre mantığın menşei problemi.* Divan Kitap.

Özlem, D. (1999). *Max Weber'de bilim ve sosyoloji.* Küyerel Yayınları.

Özlem, D. (2004). *Mantık.* İnkılap Kitabevi.

Ritzer, G. (2001). *Explorations in social theory.* Sage.

Shaw, M. (1991). *Post military society.* Polity Press.

Tilly, C. (2001). *Zor, sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu* (K. Emiroğlu, Çev.). İmge Kitabevi.

Wood, A. W. (2009). *Kant* (A. Kovanlıkaya, Çev.). Dost Yayınları.

© 2022. This work is published under https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/ (the “License”). Notwithstanding the ProQuest Terms and Conditions, you may use this content in accordance with the terms of the License.